

Tomáš ČERNUŠÁK

„*Nel banco dove sta il nuntio non vi sedano altri*“: Ceremoniál jako forma symbolické komunikace pražského nuncia Antonia Caetaniho (1607-1611)¹

Abstract: Ceremony as the Form of the Symbolic Communication of Prague Nuncio Antonio Caetani (1607-1611)

The diplomatic reports of papal nuncio Antonio Caetani, who worked at the imperial court in Prague in the years 1608-1609, record a few examples relating to a ceremony as a specific form of symbolic communication. Besides ceremonial meetings (incontro) and maintaining a certain sequence in the hierarchy of other diplomats, there are several events reflecting conflict situations in ceremonial practices.

Key words: nuncio – Antonio Caetani – Imperial court – ceremonial practice – symbolic communication

---

Každému, kdo jen trochu zkoumá korespondenci raněnovověkých diplomatů, přístupnou ať už přímo v historických pramenech nebo prostřednictvím širokého spektra různých edic, bude poměrně záhy zřejmé, že jedním z hlavních důvodů jejich existence a podstatnou náplní jejich činnosti byla komunikace. V diplomatických aktivitách, které u různých dvorů vyvíjeli, nešlo přitom o nějaký jednoduchý či jednostranný proces. Komunikace, nebo-li jak uvádí jedna ze starších širších definic, „*sdělování v rámci společenského kontaktu*“² v diplomatické praxi rozhodně nepředstavovala jen prostý lineární proces, tedy přenos zpráv ve směru od sdělovatele (komunikátora) k příjemci, ani se nejednalo o proces interakční, kdy dvě strany komunikace přejímají roli aktivní a navzájem vůči sobě přijímají či odesílají informace.³ U diplomatů lze spíše hovořit o komunikaci jako o vícevrstevném a mnohostranném procesu, který bývá často dosti obtížné a časově náročné přesně analyzovat a strukturovat.

---

1 Studie vznikla s podporou projektu GA ČR 13-08362S *Edice korespondence papežského nuncia u císařského dvora v Praze Antonia Caetaniho – závěrečný svazek (červenec 1609 – leden 1611)*.

2 Václav LAMSER, *Komunikace a společnost. Úvod do teorie společenské komunikace*, Praha 1969, s. 9.

3 Joseph A. DE VITO, *Základy mezilidské komunikace*, Praha 2001, s. 18.

V celém procesu diplomatické komunikace se přitom navíc nejednalo pouze o získávání, sdělování a přijímání informací ve formě ústní či písemné, o jejich interpretaci a poskytování v původní či pozměněné formě dál jiným stranám procesu. Analýza verbálního obsahu, resp. jeho písemné verze, která je zachycená v pramenech, v pojetí tradiční historiografie, soustředěné především na politické dějiny, představovala hlavní formu využití korespondence diplomatů jakožto historického pramene. V posledních desetiletích se dostává do popředí zájmu historiků rovněž komunikace symbolická, tedy taková, která se realizuje v užším slova smyslu prostřednictvím různých symbolů. Jejím prostředky jsou na rozdíl od slov či písemného projevu nejrůznější nonverbální znamení, například gesta, obrazy, předměty – v zásadě vše, co může být spojováno s významovým obsahem a sdělovacím účelem.⁴ Jeden z důležitých prvků raněnovověké diplomacie představuje jako forma symbolické komunikace ceremoniál, který v současnosti představuje frekventovaně zkoumané téma pojímané z mnoha úhlů pohledu.⁵ Hlavní etapa rozvoje ceremoniální formy mezinárodního styku spadá do období po roce 1648, což souviselo se změnou mocenských podmínek v Evropě v této etapě raného novověku. Tak došlo ke vzniku komplexní ceremoniální vědy, jejíž úplné a přesné zvládnutí představovalo důležitou součást života všech diplomatů.⁶ Pochopení a korektní prezentování ceremoniálu nebylo v žádném případě samoúčelné. Jako způsob symbolické komunikace totiž znamenalo významnou formu akceptování a potvrzení sociální hodnoty a úrovně diplomata coby přímého reprezentanta suverénního vládcze ze strany hostitelského dvora (resp. panovníka) a totéž platilo i v opačném směru.⁷

Zachovávaní ceremoniálních zvyklostí se v raném novověku úzce týkalo také stálých diplomatů Papežského stolce – apoštolských nunciů. K rozvoji tohoto typu diplomatického zastoupení došlo v průběhu 16. století, kdy si změněné i nové politické a hospodářské požadavky v evropské společnosti vyžádaly nahrazení dosavadních mimořádných

4 Barbara STOLLBERG–RILINGER, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne, Begriffe – Thesen – Forschungsperspektiven*, Zeitschrift für historische Forschung 31, 2004, s. 489–527 (zejména s. 496–500).

5 Otázkám ceremoniální praxe v raněnovověké diplomacii je věnováno velké množství odborných studií a monografií, zejména viz Ralph KAUZ – Giorgio ROTA – Jan Paul NIEDERKORN (Hg.), *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im mittleren Osten in der Frühen Neuzeit*, Wien 2009; Hedda RAGOTSKY – Wenzel HORST (Hg.), *Höfische Repräsentation, Das Zeremoniell und die Zeichen*, Tübingen 1990; Milos VEC, *Zeremonialwissenschaft im Fürstenstaat. Studien zur juristischen und politischen Theorie absolutistischer Herrschaftsrepräsentation*, Frankfurt a. M. 1998.

6 Barbara STOLLBERG–RILINGER, *Honores regii. Die Königswürde im zeremoniellen Zeichensystem der Frühen Neuzeit*, in: Johannes Kunisch (Hg.), *Dreihundert Jahre Preussischen Königskronung*, Berlin 2002, s. 1–26; TÁŽ, *Die Wissenschaft der feinen Unterschiede. Das Präzedenzrecht und die europäischen Monarchien vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, *Majestas* 10, 2002, s. 125–150.

7 André KRISCHER, *Souveränität als sozialer Status: Zur Funktion des diplomatischen Zeremoniells in der Frühen Neuzeit*, in: R. Kauz – G. Rota – J. P. Niederkorn (Hg.), *Diplomatisches Zeremoniell*, s. 1–32.

vyslanců, posílaných individuálně od případu k případu, zastoupením ve formě stálých nunciatur.⁸ První z nich existovala již za pontifikátu papeže Julia II. (1503–1513), a to v Benátkách. Postupně k ní přibývaly další. V italském prostoru vznikly v dalších desetiletích 16. století tři nunciatury – v Neapoli, Turíně a Florencii. Dále pak sídlili nunciové u císařského dvora a také u královských dvorů ve Francii, Španělsku, Portugalsku a Polsku.⁹ K výrazné proměně sítě papežských nunciatur došlo za pontifikátu Řehoře XIII. (1572–1585). Tento papež si byl více než jeho předchůdci vědom komplikované situace katolické církve zejména v oblasti Svaté říše římské národa německého, kde byly její pozice silně ohroženy protestantismem. Podnikal proto řadu důležitých kroků, které měly vést k posílení a obnovení pozic katolické církve. Jedním z nich bylo i založení nových nunciatur v dané oblasti. Tak došlo v roce 1580 k založení nunciatury ve Štýrském Hradci (která se rozvinula z jen dočasně fungující nunciatury jihoněmecké) a v roce 1584 v Kolíně nad Rýnem. Za nástupců Řehoře XIII. se v tomto trendu pokračovalo a k výše uvedeným nunciaturám se postupně připojily ještě další – v roce 1586 za papeže Sixta V. (1585–1590) to byla švýcarská nunciatura sídlící v Lucernu a v době Klementa VIII. (1592–1605) v roce 1596 nunciatura v Bruselu. Význam těchto nunciatur, označovaných někdy jako „reformní“, spočíval – na rozdíl třeba od těch italských – především ve skutečnosti, že se zaměřovaly nejen na podporu bilaterálních vztahů mezi papežem a vládcem dané země, ale i na prosazování církevní reformy v duchu tridentského koncilu a na podporu protireformačních kroků v oblastech, kde byly pozice katolické církve dlouhodobě oslabené protestantismem.¹⁰

Nejvýznamnější postavení mezi všemi nuncií v oblasti Svaté říše římské národa německého měl nuncius u císařského dvora. Držitelé tohoto úřadu se velmi často po jeho ukončení stávali papežskými diplomaty na jiných důležitých panovnických dvorech

8 K vývoji a proměnám papežského diplomatického zastoupení viz Anton PIEPER, *Zur Entstehungsgeschichte der ständigen Nuntiaturen*, Freiburg i. B. 1894; Pierre BLET, *Histoire de la Répresentation Diplomatique du Saint Siège des origines à l'aube du XIXe siècle*, Città del Vaticano 1982; Knut WALF, *Die Entwicklung des päpstlichen Gesandtschaftswesens in dem Zeitabschnitt zwischen Dekretalenrecht und Wiener Kongress (1159–1815)*, München 1966; Robert GRAHAM, *Vatican Diplomacy. A Study of Church and State on the International Plan*, Princeton 1959. Systematický přehled papežských nunciů pro období do roku 1648 připravil Henry BIAUDET, *Les nonciatures apostoliques permanentes jusqu'en 1648*, Helsinki 1910.

9 Vývoj nunciatur v první polovině 16. století viz K. WALF, *Die Entwicklung*, s. 76–87.

10 K. WALF, *Die Entwicklung*, s. 114–128; Alexander KOLLER, *Imperator und Pontifex. Forschungen zum Verhältnis von Kaiserhof und römischer Kurie im Zeitalter der Konfessionalisierung (1555–1648)*, Münster 2012, s. 61–71. K otázce vztahu raněnovověkých papežských nunciatur a konfessionalizace viz Wolfgang REINHARD, *Nuntiaturberichte für die deutsche Geschichtswissenschaft?*, in: Alexander Koller (Hg.), *Kurie und Politik. Stand und Perspektiven der Nuntiaturberichtsforschung*, Tübingen 1998, s. 208–225 (zejména s. 219–222).

(Španělsko, Francie) nebo v církevní hierarchii dospěli až ke kardinálské hodnosti.¹¹ V průběhu 17. století byly v ceremoniálních zvyklostech papežských nunciů vůči císařskému dvoru důležité zejména vstupní ceremonie – slavnostní vjezd (*ingresso*) a slavnostní vyzvednutí (*incontro*). V polovině 17. století byl slavnostní vjezd nuncia zřejmě ještě relativně novou a v pramenech málo zmiňovanou záležitostí, normou se stal až v pozdější době. Slavnostní vyzvednutí bylo u císařského dvora v první čtvrtině 17. století vyhrazeno členům habsburského domu a královským osobám, k nimž mohli být zahrnuti i diplomatictí zástupci mocností královské úrovně. Z hlediska jiných forem ceremoniálního jednání nabyla v druhé polovině 17. století na významu především otázka precedence papežských diplomatů u císařského dvora vůči jiným diplomatům mocností královské úrovně.¹²

V období pontifikátu papeže Pavla V. (1605–1621)¹³ se v generálních instrukcích, v nichž bývaly římským státním sekretariátem jednotlivým diplomatům stanoveny priority jejich působení a další důležité informace, objevují pokyny ohledně ceremoniálu pouze občas. Poměrně přesné instrukce dostal v tomto směru například olomoucký biskup a kardinál František z Ditrichštejna, jmenovaný papežem jako jeho legát ke svatbě krále Matyáše s Annou Tyrolskou v roce 1611.¹⁴ V případě papežského nuncia u císařského dvora Antonia Caetaniho,¹⁵ který zastupoval Apoštolský stolec u dvora císaře Rudolfa II. v Praze v letech 1607–1611, ceremoniální pokyny pro nunciovo jednání u císařského dvora zcela postrádáme. Lze oprávněně předpokládat, že určité základní instrukce v oblasti ceremoniálu na císařském dvoře dostával nový nuncius od svého předchůdce spíše v ústní formě v rámci uvedení do celkové problematiky a úkolů, které

11 Alexander KOLLER, *Nuntiattriberichte aus Deutschland als Quellen zur Landesgeschichte*, Blätter für deutsche Landesgeschichte 133, 1997, s. 37–52 (zde s. 39); TÝŽ, *Imperator*, s. 287–301.

12 Elisabeth GARMS–CORNIDES, „*Per sostenere il decoro*“: *Beobachtungen zum Zeremoniell des päpstlichen Nuntius in Wien im Spannungsfeld von Diplomatie und Liturgie*, in: R. Kauz – G. Rota – J. P. Niederkorn (Hg.), *Diplomatisches Zeremoniell*, s. 97–129 (zde s. 118–129). K problematice postavení nunciů u císařského dvora také viz – Elisabeth GARMS–CORNIDES, *Liturgie und Diplomatie, Zum Zeremoniell des Nuntius am Wiener Kaiserhof im 17. und 18. Jahrhundert*, in: Richard Bösel – Grete Klingenstein – Alexander Koller (Hg.), *Kaiserhof – Papstthof (16. – 18. Jahrhundert)*, Wien 2006, s. 125–146.

13 K mezinárodní politice tohoto papeže především viz Alexander KOLLER (Hg.), *Die Außenbeziehungen der römischen Kurie unter Paul V. Borghese (1605–1621)*, Tübingen 2008.

14 E. GARMS–CORNIDES, *Per sostenere*, s. 110. Text instrukce pro kardinála Ditrichštejna viz Silvano GIORDANO (ed.), *Le istruzioni generali di Paolo V. ai diplomatici pontifici, 1605–1621*, Tübingen 2003, s. 778–780. K této legaci též viz Tomáš PARMA, *Kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kúrii. Prostředky a metody politické komunikace ve službě moravské církve*, Brno 2011, s. 181–182; podrobněji pak Silvano GIORDANO, *La legazione del cardinale Franz von Dietrichstein per le nozze di Mattia, re d'Ungheria a di Boemia (1611)*, in: R. Bösel – G. Klingenstein – A. Koller (Hg.), *Kaiserhof – Papstthof*, s. 45–57.

15 K jeho životu souhrnně viz *Dizionario biografico degli Italiani*, sv. 16, s. 148–154.

na něj čekaly v místě jeho nového působení. Zřejmě tomu tak bylo i v případě Caetaniho. Nemusely se však týkat všech situací, s nimiž se nuncius během své praxe setkával, a také se jich netýkaly, jak ještě uvidíme níže.

Během svého působení v Praze se nuncius u císařského dvora Antonio Caetani staral především o několik komplikovaných nábožensko-politických problémů, které se netýkaly pouze českých zemí, ale pochopitelně i Svaté říše římské národa německého. Byl to na prvním místě spor mezi císařem Rudolfem II. a jeho bratrem Matyášem. Ten eskaloval v roce 1608 vojenským tažením moravských, uherských a rakouských stavů coby Matyášových spojenců do Čech s cílem sesadit Rudolfa z trůnu. Oba Habsburkové nakonec dospěli k určité politické kompromisní dohodě, která novým způsobem rozdělila vládu v habsburském středoevropském soustátí. Důležitým cílem Caetaniho mise bylo až do konce jeho působení dosažení osobního smíru mezi Rudolfem a Matyášem, které mělo zabránit dalšímu oslabování jejich moci vůči stavům v jejich zemích. Jeho dalším záměrem bylo zabránit českým stavům v dosažení potvrzení náboženských svobod v roce 1609 ze strany panovníka. Napravit vztahy mezi oběma Habsburky i zamezit vydání proslulého Rudolfova Majestátu se mu však nakonec nepodařilo.¹⁶ Na základě generální instrukce z roku 1607 hájil Caetani i pravomoci církevních institucí vůči nárokům české komory, která spravovala královské finance. Několikrát během svého pražského působení musel otevřeně vystupovat proti tomuto úřadu, kdykoliv komora zasahovala do majetkových či vnitřních záležitostí českých a moravských klášterů. Z hlediska papežství byly takovéto kroky považovány za omezování „*církevní svobody a imunity*“, jak to ostatně explicitně vyjádřila zmíněná instrukce z roku 1607.¹⁷ V neposlední řadě se pak Caetani zabýval též iniciativou bavorského vévody Maxmiliána na založení Katolické ligy. Svůj nejprve odmítavý postoj změnil v důsledku vývoje v Německu a Čechách v kladný a spolu se španělským vyslancem Balthasarem Zúñigou¹⁸ inicioval misi kapucína Vavřince z Brindisi ke španělskému králi s cílem získat jeho podporu pro tento záměr.¹⁹

16 Tomáš ČERNUŠÁK, *Nuncius Caetani a jeho obrana katolických zájmů v době před vydáním Majestátu Rudolfa II. (1608–1609)*, Časopis Matice moravské 128, 2009, č. 1, s. 35–46; TÝŽ, *Die Papstpolitik und die Entwicklung des Bruderzwistes in der Korrespondenz des Nuntius Antonio Caetani*, in: Václav Bůžek et al. (Hg.), *Ein Bruderzwist im Hause Habsburg (1608–1611)*, České Budějovice 2010 (=Opera historica 14), s. 211–224; TÝŽ, *Papežská politika v českých zemích za nunciatury Antonia Caetaniho (1607–1609)*, Folia Historica Bohemica 25, 2010, č. 1, s. 7–22.

17 Tomáš ČERNUŠÁK, *Die Böhmisches Kammer als Thema der Prager Nuntiatur zu Beginn des 17. Jahrhunderts*, Römische Historische Mitteilungen 55, 2013, s. 219–230.

18 K životu a působení tohoto významného diplomata především viz Rubén Gonzáles CUERVA, *Baltasar de Zúñiga. Una encrucijada de la Monarquía Hispana (1561–1622)*, Madrid 2012.

19 Tomáš ČERNUŠÁK, *Pražská nunciatura a počátky Katolické ligy*, Český časopis historický 108, 2010, č. 1, s. 114–126.

Diplomatická korespondence nuncia Caetaniho svým obsahem odpovídá politickým a náboženským záležitostem, kterými se zabýval. Jejím problémem je ovšem omezená míra dochování. Zatímco pro období Caetaniho pražského působení od května 1607 do června 1609 ji máme dochovanou v podstatě úplně, následující etapa až do počátku roku 1611 je v římských archivech k dispozici pouze fragmentárně, což se týká především Caetaniho depeší zasílaných z Prahy.²⁰

V diplomatické korespondenci a některých dalších pramenech z doby působení Antonia Caetaniho v Praze nacházíme kromě uvedených náboženských a politických záležitostí rovněž náznaky svědčící o zachovávání jistých ceremoniálních zvyků ve vztahu k císařskému dvoru. Evidentní je to již v případě důležité první audience u císaře, o níž nuncius Caetani poslal zprávu římskému státnímu sekretariátu dne 2. července 1607. Caetaniho i jeho předchůdce, bývalého nuncia Giovanni Ferreriho, nechal císař vyzvednout v nunciatuře, když pro ně vyslal kočár se svým komorníkem. Ihned po příjezdu na Pražský hrad pak byla nunciu Caetanimu udělena první audience formálního rázu, při níž jej doprovázel i jeho předchůdce. Během ní předal Caetani císaři papežské breve oznamující jeho jmenování novým nunciem a současně i bližší nespecifikovaný, zřejmě doporučující dopis od papežova synovce kardinála Scipia Borghese,²¹ který řídil státní sekretariát Papežského stolce.²² Identifikovatelné ceremoniální zvyky související s uvedením nuncia do jeho nového úřadu tedy představovalo vyzvednutí nuncia, předání pověřovacích dokumentů panovníkovi a doprovod předchozího nuncia.²³

Zachovávání určitého ceremoniálu se v průběhu nunciatury Antonia Caetaniho odráželo také v uznávání primátu papežského nuncia vůči ostatním diplomatům zahraničních mocností působících u císařského dvora v Praze. Historicky se nejedná o nic nového. Již v zajímavé zprávě Pompeia Vizaniho, sekretáře nuncia u císařského dvora

20 Nunciaturní korespondence tohoto nuncia byla postupně vydávána péčí Československého historického ústavu v Římě. – Milena LINHARTOVÁ (ed.), *Epistulae et acta Antonii Caetani 1607–1611*, pars I–III, Praeae 1932–1946 (dále jako EAAC). Na tuto činnost navázal obnovený Český historický ústav v Římě, který v nejnovější době doplnil zmíněné tři svazky o jeden nový, obsahující Caetaniho korespondenci z období od září 1608 do června 1609. – Tomáš ČERNUŠÁK (ed.), *Epistulae et acta Antonii Caetani 1607–1611. Pars IV. September 1608 – Junius 1609*, Praeae 2013. Další svazek, který uzavře celou Caetaniho nunciaturu, je momentálně připravován autorem článku a měl by vyjít nejpozději v roce 2017.

21 K jeho životu viz Martin FABER, *Scipione Borghese als Kardinalprotektor*, Mainz 2005; Birgit EMICH, *Bürokratie und Nepotismus unter Paul V. (1605–1621)*, Stuttgart 2001.

22 EAAC I, č. 23, s. 39–40. Podobný ceremoniál popisuje v roce 1610 nuncius ve Štýrském Hradce Salvago při příjezdu svého nástupce. – E. GARMS–CORNIDES, *Per sostenere*, s. 119, pozn. 68.

23 Podobné prvky jsou v případě pražské nunciatury patrné i ve starší době, jak ukazuje například zpráva o první audienci Ottavia Santacroce v červnu 1581. – Alexander KOLLER (Hg.), *Nuntiaturlberichte aus Deutschland*, 3. Abteilung, 10. Band, *Nuntiaturlen des Orazio Malaspina und des Ottavio Santacroce, interim des Cesare dell’Arena*, Tübingen 2012, č. 308, s. 486–487.

Ottavia Santacroce, z roku 1581, v níž popisuje své dojmy z cesty do Čech, z Prahy, z císařského dvora a poměrů na něm,²⁴ její autor uvádí, že mezi diplomaty tam působícími „*drží první místo apoštolský nuncius*“.²⁵ Nejlepším způsobem doložení zachování této hierarchie diplomatů jsou takové audience, při nichž docházelo postupně k přijetí více z nich. Prameny z námi sledované doby, přesněji z období let 1608–1609, zmiňují pouze tři takové události, které tak umožňují vzájemné srovnání. Ani v jednom případě ovšem nešlo o audienci u císaře. Poprvé je dodržování jistého systému v pořadí audiencí zjevné při jednáních v době vrcholící „bratrské krize“ mezi císařem Rudolfem a arcivévodou Matyášem. Při vyjednáváních s Matyášem ve vojenském táboře u Čáslavi v květnu 1608, do něhož se aktivně zapojil i papežský nuncius Caetani, obdržel audienci u Matyáše v týž den nejprve kardinál Ditrichštejn, následně Caetani a po něm Pedro de Montañana, sekretář tehdejšího španělského vyslance Guilléna de San Clemente, který jej zastupoval z důvodu vyslancova špatného zdravotního stavu.²⁶ Podobně i po příjezdu arcivévody Leopolda do Prahy k císařskému dvoru koncem listopadu 1608 byla v jeden den arcivévodou udělena nejprve audience nunciiovi a pak teprve španělskému vyslanci Zúñigovi.²⁷ Poskytnutí první audience nunciiovi a teprve té následující vyslanci Zúñigovi dne 4. prosince 1609 pak prameny dokumentují ještě při návštěvě kolínského arcibiskupa Arnošta Bavorského v Praze.²⁸

V depeších, které nuncius Caetani pravidelně zasílal Papežskému stolci, se nachází také několik dalších velmi zajímavých zmínek týkajících se problematiky ceremoniálu. Všem třem případům, které spadají do počátečního období Caetaniho působení v letech 1607–1608, je společný určitý konflikt nuncia s okolním prostředím a zvyklostmi a odráží rovněž nunciovu snahu o symbolickou obranu svého postavení coby přímého zástupce papeže u císařského dvora. Pozoruhodné také je, že tyto konflikty byly vyvolány zcela cíleně – ovšem nikoliv ze strany papežského nuncia – jako specifický projev symbolické komunikace.

O prvním z nich píše Caetani do Říma ve své depeši z 24. září 1607, tedy jen pár měsíců po svém nástupu do funkce: „*Bylo vždy starobylou zvyklostí na tomto dvoře, že na veřejných místech v lavici, kde sedí nuncius, nesedí nikdo jiný než vyslanci. [...] Teď se však přihodilo, že již před nějakým časem se sem vloudil i kancléř tohoto království [Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic – pozn. aut.]. V minulosti tak činil zřídka a způsobem, který*

24 Částečná edice textu Vizaniho zprávy viz A. KOLLER, *Imperator*, s. 365–377.

25 „[...] *fra questi tieni il primo posto noncio apostolico* [...]“ – Tamtéž, s. 374.

26 EAAC II, č. 159, s. 322.

27 EAAC IV, č. 130, s. 112.

28 Felix STIEVE (ed.), *Von der Abreise Erzherzog Leopolds nach Jülich bis zu den Werbungen Herzog Maximilian von Bayern, Briefe und Akten zur Geschichte des Dreissigjährigen Krieges, Bd. 7*, München 1905, s. 192.

mohl být považován za bezmyšlenkovitý, ale nyní v mé době, když mě zde viděl jako nového, [...] to opakoval častěji a způsobem, který se již nemohl dát přehlížet.²⁹ Nespokojený nuncius v reakci na toto počínání usiloval o učinění nápravy. Bylo ovšem nutné, aby se tak stalo citlivě – kancléř Lobkovic³⁰ byl přeci jen jako jeden z mála českých pánů horlivým a věrným katolíkem, navíc ve vysokém postavení. Nuncius proto požádal o to, aby byl kancléř diskrétně upozorněn na své nevhodné vystupování prostřednictvím Camilla Catanea, agenta Lobkovicova švagra markýze Francesca Gonzagy di Castiglione. Výsledek celé akce nám už Caetaniho korespondence neodkrývá, avšak i to je jistým nepřímým svědectvím, že se celou záležitostí podařilo zřejmě normalizovat k nunciově spokojenosti.

Další dva případy jsou velmi podobné a týkají se konfliktu nuncia se zvykem (nebo snad spíše „*abuso*“ – nešvarem – jak doslova píše Caetani), že na svatební oslavy a jiné podobné slavnostní akce jsou kvůli dodání většího lesku zváni hosté hierarchicky vysokého postavení, vládcové či knížata („*prencipi*“) nebo i samotný císař. Ti ovšem pokud jsou zaneprázdněni, vysílají místo sebe jiné osoby jako své delegované zástupce, a tyto proto mají na slavnosti stejné postavení vůči ostatním jako jejich vysílatelé. V případě přítomnosti nuncia (nebo jiného diplomata suverénního vladaře) na dané slavnosti však mohlo toto delegování vést k problémům, protože nuncius byl náhle postaven na nižší společenskou úroveň, která neodpovídala jeho pozici papežova reprezentanta. Poprvé píše Caetani o tomto konfliktu s daným zvykem v říjnu 1607, kdy se měl účastnit svěčení nového pražského arcibiskupa Karla z Lamberka a také následného banketu pro pozvané hosty. Problém byl ovšem v tom, že císař se slavnosti nehodlal účastnit a dal krátce před jejím konáním vědět, že na své místo deleguje všechny členy tajné rady a požadoval, aby tedy celá tajná rada požívala stejné úcty jako jeho osoba. Jakmile se o tom dozvěděli španělský³¹ a benátský vyslanec,³² rozhodli se kvůli obavám z újmy svého postavení vůči

29 „È stato sempre antico stile in questa corte che ne' luoghi publici nel banco dove sta il nuntio non vi sedano altri che gli ambasciatori. [...] Hora è avvenuto che da alcun tempo in qua il Gran Cancelliero di questo regno ha procurato d'introdurvisi anch'esso, ma per il passato l'ha fatto di rado et in modo che si poteva credere che fosse impensatamente; che poi a tempo mio per vedermi (credo) qui novo [...] ha replicato più spesso et in modo che non si poteva dissimulare.“ – EAAC I, č. 156, s. 197–198.

30 K jeho životu především viz Pavel MAREK, *Svědectví o ztrátě starého světa, Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovicové z Pernštejna*, České Budějovice 2005.

31 Španělským vyslancem u císařského dvora byl v letech 1581–1608 již zmíněný Guillén de San Clemente y Centellas. K jeho životu z české literatury viz Josef BOROVIČKA, *Archív v Simancasu*, Zprávy Zemského archivu Království Českého 3, 1910, s. 115–180 (zejména s. 134–137); Josef FORBELSKÝ, *Španěle, Říše a Čechy v 16. a 17. století*, Praha 2006, s. 45–46; Bohdan CHUDOBA, *Španěle na Bílé hoře*, Praha 1945, s. 191–192.

32 Benátským vyslancem u císařského dvora byl v letech 1606–1608 Marinus Cavalli. Shrnutí jeho biografie viz *Dizionario biografico degli Italiani*, sv. 22, s. 754–758.

tolika osobám, že zašlou své omluvy z účasti na banketu. Nuncius sám si na aktu svěcení arcibiskupa coby jeho světitel byl svým postavením jistý, avšak z banketu se nakonec po jistém váhání pro jistotu také omluvil, jako důvod „*uváděje svoji tělesnou kondici a že jsem se v noci necítil dobře a že potřebuji odpočinek*“.³³ Až po sepsání dopisu dopsal nuncius Caetaniho na jeho závěr vlastnoruční postskriptum, v němž státní sekretariát důvěrně informoval o skutečném záměru jím popsaneho konfliktu: „*Deputace tajných radů učiněná císařem, která měla zastávat jeho místo, nebyla císařem uskutečněná ze vzdoru vůči vyslancům, ale kvůli pokošení českých zemských úředníků, kteří se domáhají přednosti před tajnými rady*“.³⁴ Kardinál Borghese tlumočil Caetanimu v reakci na tuto zprávu za zvolený postup a rozvalu pochvalu přímo od papeže Pavla V., protože by „*existovala obava z určitého nepořádku, pokud byste se nacházel přítomný na hostině, a bylo by se dosáhlo mála, pokud byste se držel na náležitém místě se svízeli*“.³⁵

Zatímco na předcházející událost musel – vzhledem k rychlému vývoji situace – nuncius Caetani reagovat v podstatě samostatně, bez možnosti přímé konzultace s Římem³⁶ a státní sekretariát informoval vlastně až zpětně, v dalším případě, kdy se opět dostal do podobného konfliktu se zmíněnou tradicí delegování, tomu bylo už jinak. Chystala se totiž svatba Karolíny, nemanželské dcery císaře Rudolfa II., s Františkem Tomášem Perrenotem z Granvelle, hrabětem z Contecroy,³⁷ na níž měl být nuncius jedním z hostů. Caetani však sděloval, že když „*nemá zvláštní nařízení k účasti od svého pána, má se za to, že přichází ve svém jménu a nemá jiné místo než soukromé, jak se přihodilo mnohokrát španělskému vyslanci u příležitosti svateb*“.³⁸ Vyslovil současně obavu, aby nemusel pobývat na banketu „*trvajícím devět či deset hodin v trvalém děsu z každého schopného příživníka*“. Proto žádal Papežský stolec o vyjádření k této věci.³⁹ Kardinál Borghese ve své odpovědi informoval nuncia, že žádost o papežovo pověření pro Caetaniho si vyžádal již

33 „[...] *adducendo la mia poca complessione et il non essermi sentito molto bene la notte et che però havevo bisogno di riposo* [...]“ – EAAC I, č. 177, s. 218–219.

34 „*La deputatione fatta da Sua Maestà de i consiglieri secreti a tenere il suo luogo è certo che la Maestà Sua non l'ha fatta per affrontar gl'ambasciatori, me per mortificar gli officiali del regno di Boemia, che pretendono precedere a i consiglieri* [...]“ – Tamtéž, s. 220.

35 „*Si poteva temer probabilmente di qualche disordine, se Lei si fosse trovata presente al convinto, et si sarebbe guadagnato poco, se si fosse tenuto il loco debito con disgusto* [...]“ – EAAC I, č. 205b, s. 252.

36 K problematice nezbytnosti intuice v diplomatické praxi papežských nunciů viz Tomáš ČERNUŠÁK, *Intuice jako předpoklad aktivity pražských nunciů ve střední Evropě*, *Studia historica Brunensia* 60, 2013, č. 1, s. 177–187.

37 O této svatbě, která se konala 10. února 1608, viz Josef JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1987, s. 411.

38 „[...] *che non habbia espresso ordine dal suo signore d'assistervi, s'intende che vi stia nomine proprio et non ha luogo se non privato, il che è intervenuto molte volte all'Ambasciator di Spagna in occasione di nozze* [...]“ – EAAC II, č. 22, s. 34–35.

39 „[...] *di nove o dieci hore continuate da spaventar ogni valente parasito* [...]“ – Tamtéž, s. 35.

samotný ženich hrabě Contecroy. V příloze pak Borghese Caetanimu zaslal příslušné papežské delegační breve určené pro jeho osobu.⁴⁰ V depeši z 18. února 1608 uzavřel celou záležitost Caetani ve svém dopise do Říma a sdělil, že se svatby účastnil a to na „náležitém místě“, když nechal ještě předtím informovat císaře o svém pověření.⁴¹

Všechny zmíněné případy z let 1607–1609 nám ukazují několik důležitých věcí týkajících se ceremoniálu jako formy symbolické komunikace pražských papežských nunciů. V případě vstupní audience nuncia Antonia Caetaniho a v jeho prioritním postavení v rámci hierarchie ostatních diplomatů působících u císařského dvora jsme svědky rané fáze ceremoniální diplomatické praxe s některými již ustálenými prvky (např. *incontro*), které se ovšem v budoucnu dále rozvíjely. Ostatní zmíněné záležitosti svědčí o něčem odlišném. Konflikty, které měl Caetani s popsanou zvyklostí delegování, a skutečnost, že se o těchto konfliktních situacích poměrně podrobně rozepsal ve svých diplomatických relacích se státním sekretariátem, resp. je s ním konzultoval, poukazují, že se jiné formy ceremoniálu v relacích mezi diplomaty a císařským dvorem teprve rodily a představovaly věc v podstatě novou. Jsou současně svědectvím významu, který nuncius Caetani ceremoniálu coby formě symbolické komunikace i vyjádření svého sociálního statusu v hierarchizované společnosti přikládal. Záměrné vyvolávání konfliktních situací v ceremoniální praxi, jichž se stal papežský diplomat víceméně nedobrovolným aktérem, pak otvírá mnohem širší interpretační pole, které by si nepochybně zasloužilo zcela samostatné zpracování.

---

40 Tamtéž, č. 44d, s. 68.

41 Tamtéž, č. 66, s. 103–104.

Zusammenfassung

Zeremoniell als Form der symbolischen Kommunikation des Prager Nuntius Antonio Caetani (1607–1611)

Ein wesentlicher Teil der Tätigkeit der Diplomaten der frühen Neuzeit war die Kommunikation auf mehreren Ebenen. Eine von diesen war die symbolische Kommunikation, deren wichtigstes Ausdrucksmittel das Zeremoniell war. Dies betraf vor allem die Diplomaten des Apostelstuhls, die Nuntien. Zu den hervorragendsten Prestigenuntiatoren in ganz Europa gehörte die Nuntiatoren am kaiserlichen Hof. Im Laufe des 17. Jahrhunderts waren in den Zeremoniellsitten der päpstlichen Nuntien in dem Kaiserhofmilieu besonders die Einstiegszeremonielle – der feierliche Einzug (*ingresso*) und die feierliche Erhebung (*incontro*) wichtig. Im Falle der Nuntiatoren von Antonio Caetani, der in Prag 1607–1611 tätig war, belegen die Quellen nur das *Incontro*, das Mittel seiner ersten offiziellen Audienz als neuer Nuntius beim Kaiser war. Das Erhalten eines gewissen Zeremoniells widerspiegelte sich im Verlauf der Nuntiatoren von Antonio Caetani auch im Erkennen der

Priorität vom päpstlichen Nuntius im Vergleich mit anderen Diplomaten der am kaiserlichen Hof wirkenden ausländischen Mächte. Das belegen einige Fälle aus den Jahren 1608–1609. In den Depeschen, die der Nuntius Caetani regelmäßig an das Staatssekretariat in Rom zusandte, werden detailliert auch einige weitere sehr interessante Begebenheiten beschrieben, die mit der Problematik des Zeremoniells verbunden sind. Sie sind in die frühe Phase von Caetanis Wirkung in den Jahren 1607–1608 einzugliedern und ihr gemeinsamer Zug ist ein gewisser Konflikt des Nuntius mit dem Milieu und seinen Bräuchen. Diese Zeremoniellkonflikte wurden absichtlich hervorrufen, nicht jedoch seitens des päpstlichen Nuntius. Die Bemühung des Nuntius, sie zu lösen, widerspiegelt gleichzeitig die Tendenz, symbolisch sein soziales Statut des direkten päpstlichen Vertreters am kaiserlichen Hof zu wehren.